

Layered Analysis of the 2022 Protests in Iran based on the Conceptual Framework of “Manipulated Movements”

Saeed Naderi Asl¹ & Seyed Javad Hosseini²

DOI: [10.48308/piaj.2025.237974.1619](https://doi.org/10.48308/piaj.2025.237974.1619) Received: 2024/12/16 Accepted: 2025/3/8

Original Article

Extended Abstract

Introduction: Identifying the trends of protests in Iranian society and integrating them within the framework of organized movements, particularly in recent years, highlights the emergence of a new pattern in protest behavior. This new pattern, while shaped by the discourse constructed by domestic protesters and responding to internal social, economic, and political conditions, also appears to result from a multidimensional design and external influence by foreign actors. In this context, the protests of 2022 (1401) serve as a prominent example, offering an opportunity to analyze this new pattern and examine the key components that define it. This article introduces the concept of a “manipulated social movement” to represent this complex phenomenon. By applying this concept to the 2022 protests, the study aims to identify and categorize the main features and elements of this movement. The primary objective of the research is to provide a comprehensive analysis of how these movements were formed, directed, and influenced Iran’s political and social landscape. Additionally, the study seeks to contribute to the strategic management of protests in Iran. The secondary objectives include explaining the components of the 2022 protests and refining the conceptual understanding of manipulated social movements.

Methods: This research follows a qualitative approach, employing a descriptive-analytical method. Data collection was conducted through documentary research, utilizing reputable online databases and academic sources. The collected data were analyzed using the Causal Layered Analysis (CLA) method, which provides a multi-layered framework

1. PhD student in Political Sociology, Faculty of Islamic Studies and Political Science, Imam Sadiq University, Tehran, Iran (Corresponding author). Naderiasl@isu.ac.ir.

2. Assistant Professor, Faculty of Islamic Studies and Political Science, Imam Sadiq University, Tehran, Iran. s.j.hosseini66@gmail.com.

for a deeper and more multidimensional analysis. CLA examines the subject matter from four different levels, ranging from surface-level phenomena to deeper conceptual structures, and can be applied in both top-down and bottom-up approaches.

Result & Discussion: The research findings indicate that the manipulated social movement seen in the 2022 protests possesses distinctive characteristics that differentiate it from other movements. This movement relies more on virtual actions rather than street protests, seeks to conceal its leadership while presenting itself as a grassroots movement, and exploits existing crises and conflicts. Furthermore, it leverages foreign support and international media to advance its objectives. Another key feature of this movement is its ability to generate hope for change, encouraging public participation in protests. On a metaphorical level, the movement employs ambiguous concepts and undefined demands, leading people toward unclear objectives. These characteristics enable a more precise analysis and a better approach to managing protests, particularly in mitigating the negative impact of foreign intervention.

Conclusion: The layered analysis of the manipulated social movement reveals that, as a new social movement, it has 12 distinguishing components. In the litany layer, the movement is predominantly virtual, its leadership is concealed, and it has a symbolic nature. In the systemic layer, it is rooted in conflict, follows the protest trend, and is influenced by foreign intervention. In the discourse layer, it emerges from a media-driven narrative, results from external discourse, and seeks to propagate a message of hope for change. Finally, in the metaphorical layer, it lacks foundational metaphors, incorporates constructed and diverse metaphors, and follows a three-tiered metaphorical framework.

Keywords: Social Movement, Modern Movement, Manipulated Movement, Protests Of 2022, Iran.

Citation: Naderi Asl, Saeed & Hosseini, Seyed Javad. Layered Analysis of the 2022 Protests in Iran based on the Conceptual Framework of “Manipulated Movements”, Political and International Approaches, Spring, Vol 17, No 1, PP 93-119.

تحلیل لایه‌ای اعتراض‌های ۱۴۰۱ بر پایه الگوی مفهومی «جنبش‌های دستکاری‌شده»

سعید نادری اصل^۱ و سیدجواد حسینی^۲

DOI: [10.48308/pij.2025.237974.1619](https://doi.org/10.48308/pij.2025.237974.1619)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۹/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۸

مقاله پژوهشی

چکیده مبسوط

مقدمه و اهداف: شناسایی روند اعتراض‌ها در جامعه ایران و بهره‌برداری از آن در قالب جنبش‌های سازمان‌یافته، به‌ویژه در دهه اخیر، نشان‌دهنده ظهور الگویی نوین در رفتارهای اعتراضی است. این الگوی جدید، در عین حال که برآمده از برساخت گفتمانی معترضین داخلی و واکنش به شرایط اجتماعی، اقتصادی و سیاسی داخلی است، به‌نظر می‌رسد محصول طراحی و هدایت چندبعدی از سوی عوامل خارجی نیز باشد. در این میان، اعتراض‌های سال ۱۴۰۱ به‌عنوان نمونه‌ای برجسته، فرصتی را برای تحلیل این الگوی نوین و بررسی مؤلفه‌های شکل‌دهنده آن فراهم می‌کند. مقاله حاضر تلاش دارد این وضعیت پیچیده را به کمک مفهوم «جنبش اجتماعی دستکاری‌شده» بازنمایی کند و با تطبیق این مفهوم بر وقایع اعتراضی سال به شناسایی و احصای ویژگی‌ها و مؤلفه‌های اصلی این جنبش بپردازد. هدف اصلی مقاله، ارائه تحلیلی جامع از نحوه شکل‌گیری، هدایت و تأثیرگذاری این جنبش‌ها در فضای سیاسی و اجتماعی ایران معاصر است. کمک به مدیریت هوشمند اعتراض در ایران هدف اصلی این پژوهش است. اهداف فرعی این پژوهش نیز عبارت‌اند: تبیین مؤلفه‌های اعتراض‌های ۱۴۰۱ و تدقیق مفهومی جنبش دستکاری‌شده اجتماعی است.

روش‌ها: تحقیق حاضر از حیث ماهیت، کیفی و از لحاظ رویکرد پژوهشگران توصیفی-تحلیلی است. در این پژوهش، روش گردآوری داده‌ها اسنادی بوده و اطلاعات از طریق استفاده از درگاه‌های معتبر نمایه و منابع علمی قابل استناد به‌دست آمده است. داده‌های گردآوری‌شده با بهره‌گیری از روش تحلیل لایه‌ای علت (CLA) مورد بررسی قرار گرفته‌اند. این روش تحلیلی، با ارائه چارچوبی چندلایه، امکان تحلیل عمیق‌تر و چندبعدی موضوع را فراهم می‌کند. تحلیل لایه‌ای علت موضوع پژوهش را از چهار سطح مختلف بررسی می‌کند که این سطوح از

۱. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی سیاسی، دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران (نویسنده مسئول). Naderiasl@isu.ac.ir

۲. استادیار گروه جامعه‌شناسی سیاسی، دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران. s.j.hosseini66@gmail.com

سطح پدیده‌های سطحی تا لایه‌های عمیق‌تر مفهومی ادامه دارند و از بالا به پایین و بالعکس قابل اجرا هستند. **یافته‌ها:** یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که جنبش اجتماعی دستکاری‌شده در اعتراض‌های سال ۱۴۰۱ ویژگی‌هایی خاص دارد که آن را از دیگر جنبش‌ها متمایز می‌کند. این جنبش بیشتر از کنش‌های مجازی به جای اعتراضات خیابانی استفاده می‌کند و سعی دارد رهبری خود را پنهان کرده و به‌عنوان یک حرکت مردمی نشان دهد. در کنار این، از بحران‌ها و منازعات موجود بهره‌برداری کرده و از حمایت‌های خارجی و رسانه‌های بین‌المللی برای پیشبرد اهداف خود استفاده می‌کند. این جنبش همچنین تلاش می‌کند تا امید به تغییر و موفقیت اعتراضات را در میان مردم گسترش دهد و آن‌ها را به ادامه اعتراضات ترغیب کند. در سطح استعاره‌ها، از مفاهیم مبهم و خواسته‌های نامشخص استفاده می‌کند تا افراد را به دنبال اهداف نامشخصی ببرد. این ویژگی‌ها به تحلیل دقیق‌تر و مدیریت بهتر اعتراضات کمک می‌کند و امکان مقابله با تأثیرات منفی خارجی را افزایش می‌دهد.

نتیجه‌گیری: تحلیل لایه‌ای جنبش اجتماعی دستکاری‌شده نشان می‌دهد که این جنبش، به‌عنوان یک جنبش نوین اجتماعی دوازده مؤلفه متمایز دارد. مؤلفه‌های این جنبش در لایه لیتانی: بیشتر مجازی، رهبری پنهان و سمبولیک، در لایه سیستماتیک: منازعه مبنا، مبتنی بر روند اعتراض و متأثر از دخالت خارجی، در لایه گفتمان: برآمده از گفتمان رسانه‌ای، نتیجه گفتمان خارجی و به دنبال گفتمان امید به تغییر و در لایه استعاره‌ها: فاقد استعاره مبنایی، شامل استعاره‌های برساخته و متنوع و در قالب ساخت سه سطحی استعاره‌ای است.

کلید واژگان: جنبش اجتماعی، جنبش نوین، جنبش دستکاری‌شده، اعتراض‌های ۱۴۰۱، ایران.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

استناددهی: نادری اصل، سعید و حسینی، سیدجواد. ۱۴۰۴. تحلیل لایه‌ای اعتراض‌های ۱۴۰۱ بر پایه الگوی مفهومی «جنبش‌های دستکاری‌شده»، رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، بهار، سال ۱۷، شماره ۱، ۹۳-۱۱۹.

۱. مقدمه

بروز اعتراض در سال‌های اخیر صورت‌های متفاوتی داشته و علاوه بر کنشگری بازیگران داخلی، زمینه را برای کنشگری بازیگران خارجی نیز فراهم نموده است. به گونه‌ای که (الف) نقش سلبریتی‌های خارجی و رسانه‌های غیرایرانی افزایش یافته، (ب) سطح اعتراض از ملی به بین‌المللی ارتقاء یافته، (ج) دامنه واکنش‌ها از سطح خشونت معترضین داخلی به تحریم‌های دولتی افزایش یافته و (د) شروع، تداوم و پایان اعتراض ضرورتاً ناشی از مسئله اجتماعی و مشکله اقتصادی نبوده است. از این رو برای بسیاری از پژوهشگران علوم اجتماعی و سیاست‌گذاران اجتماعی، این دغدغه بوجود آمده که اعتراض در ایران چگونه ایجاد می‌شود. براین اساس پژوهش حاضر به بازشناسی مفهوم جنبش اجتماعی دستکاری‌شده از طریق تطبیق بر اعتراض‌های سال ۱۴۰۱ و احصاء مؤلفه‌های این نوع از جنبش اجتماعی نوین می‌پردازد.

شناسایی چگونگی دستکاری جنبش‌های اعتراضی و بهره‌برداری از دانش فهم روند اعتراضی از سوی دشمنان در جهت اهداف ضدامنیتی، می‌تواند ضمن افزایش توان پدافندی امنیت داخل، به ارتقاء بسترهای نظری مطالعه و مدیریت اعتراض بیانجامد. از این رو پژوهش حاضر ضمن آنکه اهمیت کاربردی دارد و دو قرائت امنیتی و اجتماعی را به صورت همزمان از ناآرامی‌های سال ۱۴۰۱ ارائه می‌دهد، از اهمیت نظری و راهبردی نیز به جهت ارتقاء دانش مدیریت اعتراض و توان جلوگیری از آن، برخوردار است. عدم فهم دقیق روند اعتراض ضمن آنکه امکان پیش‌بینی و مدیریت اعتراض را سلب می‌کند و موجب می‌گردد توان مقابله با اقدامات ضدامنیتی خارجی به حداقل کاهش یابد. همچنین آنکه امکان شناسایی جنبش دستکاری‌شده و مدیریت آن از دست می‌رود. بنابراین پژوهش حاضر ضرورت کاربردی-راهبردی دارد.

کمک به مدیریت هوشمند اعتراض در ایران هدف اصلی این پژوهش است. اهداف فرعی این پژوهش نیز عبارت‌اند: تبیین مؤلفه‌های اعتراض‌های ۱۴۰۱ و تدقیق مفهومی جنبش دستکاری‌شده اجتماعی است. در پژوهش حاضر پیش‌فرض است که «اعتراض در ایران دارای روندی مشخص و پیش‌رونده است» به این معنا که (یک) روند اعتراض همیشه موجود است، (دو) اعتراض در حال شدن (تغییر) است و (سه) روند اعتراض قابل پیش‌بینی است. همچنین این پژوهش به دنبال پاسخ به سؤال اصلی «مؤلفه‌های جنبش اعتراضی ۱۴۰۱ بر پایه الگوی مفهومی جنبش اجتماعی دستکاری‌شده کدام است؟» و یافتن پاسخ سؤال‌های فرعی است که عبارت‌اند از: اعتراض‌های ۱۴۰۱ براساس تحلیل لایه‌ای دارای چه لایه‌هایی است؟ هر کدام از لایه‌های اعتراض‌های ۱۴۰۱ گواه چه دلالت‌هایی در خصوص جنبش اجتماعی دستکاری‌شده است؟ باید توجه داشت از آنجایی که پژوهش حاضر ماهیت اکتشافی دارد، فرضیه آزما نیست.

۲. پیشینه پژوهش

جنبش و به صورت مشخص تأثیر آن بر شکل‌گیری اعتراض در ایران، از دیرباز موضوع پژوهش‌های متعددی بود. در این بخش آثاری مورد بررسی قرار می‌گیرد که به بررسی چگونگی شکل‌گیری جنبش‌های اجتماعی و برش محتوایی آنها پرداخته‌اند چرا که جنبش اجتماعی دستکاری‌شده خود در قالب یک جنبش نوین اجتماعی و محتوایی است؛ براساس برش محتوایی، سه دسته مطالعات در آثار بررسی شده قابل شناسایی و دسته‌بندی است.

۲-۱. مطالعات جنبش‌های اجتماعی ساختار پایه

در این دسته پژوهش‌ها به دنبال بررسی جنبش‌هایی هستند که در پی تغییر ساختارهای اجتماعی‌اند. جلائی‌پور (۱۳۹۱) در مقاله خود عنوان می‌کند که جامعه ایران دارای پتانسیل جنبشی بالایی است؛ او معتقد است که در ایران دو جنبش دموکراسی‌خواهی و مذهبی-دینی-ضدآمریکایی در مقابل هم صف‌آرایی کردند و حمایت دولتی از جنبش دوم خود منجر شده که ساختارهای جنبشی جنبش اول تقویت گردد و تقابل افزایش یابد. توحیدلو (۱۴۰۱) نیز معتقد است که انباشت عملکرد دولت منجر به ایجاد رفتارهای جدید در میان ایرانیان شده، از نظر او ساختارهای سیاسی، سبک زندگی را بر ساخت کرده که مختصات و ویژگی‌هایش از ذیل این ساختار نیز خارج شده است. به صورت کلی در این دسته از آثار، ویژگی‌های عمومی یا مؤلفه‌های فرهنگ سیاسی به عنوان زمینه‌های ایجاد کننده جنبش مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

۲-۲. مطالعات جنبش‌های اجتماعی هویت پایه

این دسته از آثار به بررسی جنبش‌هایی می‌پردازد که عامل‌های هویت منجر به شکل‌گیری و توسعه آنها گشته‌اند. رئیسی‌نژاد (۱۳۹۷) در پژوهش خود به کاربرست نظریات مختلف در خصوص فرصت‌یابی سیاسی، فرآیند سیاسی، گفتمان و هویت سیاسی پرداخت. وی برآن بود که خارج از بررسی‌های متعارف و عمدتاً ساختاری، به نقش عوامل دیگر همچون هویت می‌پردازد. رئیسی‌نژاد زمینه‌های واقعی فراتر از ساختارهای سیاسی عامل اصلی ایجاد جنبش‌های جدید معرفی کرد و از این رو در قالب بررسی هویت به دنبال تبیین ماهیت اعتراض در ایران بود. آل‌سیدغفور و زهیری (۱۳۹۵) نیز در پژوهش خود با پیشفرض اینکه جامعه و سیاست لاجرم جماعت‌هایی را طرد می‌کند، عنوان داشتند که طردشدگان هویتی جدید برای خود تعریف می‌کنند که این هویت مبنای تولید قدرت است و ایجاد یک جنبش علیه سیاست می‌کند. از منظر ایشان تقابل هویت طردشدگان و هویت جریان مسلط، اساس جنبش جدیدی را بنا می‌نهند که هویت مبنای است. گرجی (۱۴۰۱) نیز در پی بررسی جنبش اعتراضی ۱۴۰۱ بود، با بررسی نگرش زنان به دنبال آن بود که گرایش‌های جدیدی را در قالب هویتی نو سامان‌یابی کند و نهایتاً برای این هویت مؤلفه‌هایی از جمله گرایش به عدالت‌خواهی و آزادی، و احساس بیگانگی با حاکمیت و همچنین ناتوانی در فهم موقعیت را احصاء نمود.

۲-۳. مطالعات جنبش‌های اجتماعی رسانه‌مبنا

در این دسته پژوهش‌هایی بررسی می‌گردد که رسانه را عامل ایجاد و گسترش جنبش اجتماعی عنوان کرده‌اند. سردارنیا (۱۳۸۸) در مقاله خود در پی بررسی نقش فزاینده جنبش‌های اجتماعی برآمده از رسانه‌های جدید در جامعه مدنی جهانی برآمد. او با تأکید بر کارکردهای فضای مجازی، چند جنبش را مورد بررسی قرار داد و اظهار داشت که رسانه‌های جدید بسیج شونده‌گی را در خلال تشکیل جنبش‌های تقویت می‌کنند و احتمال دست‌یابی جنبش‌ها به اهداف‌شان را افزایش می‌دهد. عزیزی و همکارانش (۱۴۰۰) که به بررسی جنبش‌های اجتماعی نوین به عنوان یکی از بازیگران اثرگذار که انحصار نقش

دولت در کنشگری بین‌المللی را برهم زده، پرداخته‌اند؛ عنوان داشتند، استفاده جنبش‌ها از رسانه، اثرگذاری آنها بر افکار عمومی را افزایش داده و با همراه نمودن ایشان، قدرت جنبش‌ها افزایش یافته است. گنجی و همکارانش (۱۴۰۱) نیز در مقاله خود در خصوص ناآرامی‌های سال ۱۴۰۱، اظهار داشتند که رسانه به جهت ایجاد تصویر، موجب تقویت تأثیر جنبش در دو سطح ملی و بین‌المللی شده و همزمان این تصویر، موجب تضعیف دولت و حاکمیت گشته است.

در هر سه دسته آثار یاد شده محققان مشابه پژوهش حاضر در صدد بررسی جنبش‌های نوین اجتماعی بوده‌اند. حال آنکه در غالب پژوهش‌های بررسی شده تلاش بر آن بود که جنبش‌های مفروض و مؤلفه‌های آنها که عمدتاً براساس جوامع اروپایی و آمریکایی احصاء شده بود بر جامعه ایرانی تطبیق داده شود. همچنین آنکه این رویکرد مانع از بازشناسی جنبش‌های بومی براساس وضعیت‌های اعتراضی در ایران شده بود. این در حالی است که پژوهش حاضر به دنبال ترسیم وضعیت جدید در قالب مفهوم جنبش اجتماعی دستکاری شده و احصاء مؤلفه‌های آن از طریق انطباقش بر اعتراض‌های ۱۴۰۱ است. همچنین پژوهش حاضر علاوه بر نوآوری در انتخاب و بررسی موضوع، از جهت کاربست روش تحلیل لایه‌ای در بررسی اعتراض‌های ۱۴۰۱ و ارائه ایده ساختار نوی جنبش اعتراضی در قالب جنبش دستکاری شده، دارای نوآوری است.

۳. مبانی مفهومی و نظری

۳-۱. جنبش اجتماعی

جنبش‌های اجتماعی، شبکه‌های غیررسمی از افراد هستند که براساس برداشت مشترک حول زمینه‌های اعتراض به یک گروه مثلاً دولت انجام می‌یابند و اقدامات اعتراضی-اصلاحی را منطبق با برداشت مشترکشان انجام می‌دهند (دلاپورتا و دیانی، ۱۳۹۸: ۳۳-۴۷). به صورت دقیق‌تر جنبش‌های اجتماعی مجموعه‌ای از کنشگران است که در پی دستیابی به هدف (اهداف) خود از طریق تأثیرگذاری بر تصمیمات یک مرجع‌اند. روش به عبارتی دیگر عنوان می‌کند که جنبش اجتماعی سازمانی تکامل یافته بر مبنای هدف خاص متشکل از افراد به منظور حفظ، استیفاء یا گسترش حقوق است (روش، ۱۳۷۶: ۱۶۴). نهایتاً آنکه این سازمان بر مبنای عمل جمعی گروهی از افراد برای دستیابی به تجدید ساختار اجتماعی استوار شده است (ابراکامبی و همکاران، ۱۳۷۰: ۳۵۳).

جنبش اجتماعی دارای دو ساحت پنهان و آشکار است. عرصه آشکار جنبش به صورت یک کنش سیاسی یا در خیابان بروز پیدا می‌کند، اما جنبش ساحت پنهانی دارد که می‌تواند با ساحت آشکار فاصله داشت باشد؛ به عبارت دیگر جنبش میان فعالیت عمومی و آشکار و دوره نهفتگی (دائماً) در نوسان است (دلاپورتا و دیانی، ۱۳۹۸: ۳۸). از نظر ملوچی، دو ساحتی بودن جنبش کاملاً طبیعی است. به نظر او ساحت پنهان لازمه ساحت آشکار است، در واقع ملوچی معتقد است که منازعه می‌تواند موجب تغییر ساحت جنبش شود و جنبش برای تکامل خود نیازمند ساحت پنهان یا به تعبیر دیگر رؤیت ناپذیری است (Melucci, 1989: 71). براین اساس است که ملوچی عنوان می‌کند که اساساً بسیج با جنبش مساوی

نیست، هرچند در قالب کنش جمعی هر دو قابلیت بررسی دارند ولی اساساً متفاوتند (Melucci, 1989: 71). براساس نسبت رویت‌پذیری و حسب ویژگی‌های کنش جمعی و با لحاظ تاریخ، جنبش به دو نوع کلاسیک و مدرن تقسیم می‌شود.

۳-۱-۱. جنبش اجتماعی کلاسیک

جنبش اجتماعی کلاسیک، که به تأسیس و توسعه نظریه‌های اجتماعی در قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم نسبت داده می‌شود، ویژگی‌ها و مؤلفه‌های متعددی دارد که در منابع آکادمیک بررسی شده‌اند. این جنبش‌ها معمولاً بر اساس یک هدف مشترک و جمعی شکل می‌گیرند و از طریق بسیج عمومی و سازماندهی، به دنبال تغییرات اجتماعی و فرهنگی هستند (تاجیک، ۱۳۸۳: ۲۰۷-۲۱۲). تأکید بر هویت جمعی، استفاده از نمادها و پرچم‌ها، وجود رهبری قوی، و ساختار سازمانی مشخص از جمله جنبه‌های بارز این نوع جنبش‌ها است. علاوه بر این، جنبش‌های اجتماعی کلاسیک غالباً در واکنش به نابرابری‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی به وجود می‌آیند و با ایجاد آگاهی اجتماعی، تلاش می‌کنند تا خواسته‌های خود را به صورت تأثیرگذار و مؤثر به دولت و دیگر نهادها منتقل کنند (Tilly, 2004: 180; Tarrow, 1998: 15). همچنین، ادبیات موجود بر نقش رسانه‌ها و فن‌آوری‌های ارتباطی در گسترش و تأثیر این جنبش‌ها تأکید دارد، چرا که ابزارهای جدید می‌توانند امکاناتی برای ارتباط و اطلاع‌رسانی سریع به فعالان اجتماعی فراهم آورد (Della Porta & Diani, 2006: 98-112). این ویژگی‌ها و مؤلفه‌ها در تحلیل و درک ساختار و عملکرد جنبش‌های اجتماعی کلاسیک به ما کمک می‌کنند و به ما اجازه می‌دهند تا چرا و چگونه این جنبش‌ها می‌توانند در تغییرات اجتماعی تأثیرگذار باشند.

۳-۱-۲. جنبش اجتماعی نوین

جنبش‌های نوین اجتماعی با حرکت به سمت راهبردمحوری و هویت مبنایی مطابق آنچه تورن «تاریخ‌مندی» می‌خواند (touraine, 1981: 35) به سمت کنشی متشکل از افراد با هویت مفروض و مشترک، نزدیک شد. این جنبش دارای پنج ویژگی اساسی است که عبارت‌اند از:

۱. **شبکه تعاملات غیررسمی:** جنبش اگرچه توان همراه سازی دولت و احزاب را دارد، اما به صورت کلی خود متشکل از شبکه منسجم و غیررسمی است؛
۲. **انسجام و باورمندی:** جنبش باید دارای باور مشترک باشند. افراد حاضر در جنبش باید خودآگاهی مشترکی از وضعیت‌شان داشته باشند؛
۳. **منازعه مبنای:** جنبش واقعی است که در واکنش به یک منازعه در قالب یک رخداد یا کنشگر، ایجاد شده است؛
۴. **بهرمندی از تعارضات:** جنبش اجتماعی حول یک یا چند محور تضاد و منازعه بوجود می‌آیند؛ این محورها می‌توانند قدیمی یا جدید باشند (Porta & Diani, 1999: 9-11؛ جلائی‌پور، ۱۳۸۹: ۲۹)
۵. **ماهیت دوبعدی:** همچنین آنکه جنبش در عصر جدید ماهیت دو بعدی (آنلاین و آفلاین) دارد، از

این رو با پایان یافتن کنش خیابانی، از بین نمی‌رود، بنابراین نبود کنش خیابانی به معنی نبود جنبش نیست (کاستلر، ۱۳۹۳: ۱۸).

۳-۲. جنبش اجتماعی دستکاری شده

۳-۲-۱. تبیین مفهومی

جنبش دستکاری شده در واقع از منظر دو ساحت محتوایی و درونی تطابقی ندارد. از منظر محتوایی جنبش دستکاری شده از جنس جنبش است و در نوع جنبش‌های نوین دسته‌بندی می‌گردد. از منظر درونی، جنبش دستکاری شده ماهیت عملیاتی دارد و در واقع دارای نوعی اتاق عملیات است. به نظر جنبش دستکاری شده مبتنی بر عملیات پیش‌بینی شده بر بستر روند اعتراضی جامعه است. بروز جنبش دستکاری شده نیز در قالب حوادث زنجیره‌واری است که در جامعه احساس می‌گردد، هرچند احساس شکل گرفته شده با اصل واقعیت در تضاد باشد. براین اساس (الف) خاستگاه جنبش دستکاری شده جامعه نیست و گروهی محدود آن را پدید می‌آورند، (ب) این جنبش بر روند اعتراضی پیش‌بینی شده جامعه سوار می‌گردد لذا قابلیت فراگیر شدن دارد، (ج) این جنبش ماهیت عملیاتی و برنامه‌ریزی شده دارد و (د) فاقد خصلت تعاملات غیررسمی جنبش نوین اجتماعی است.

۳-۲-۲. مرزهای مفهومی

صرف‌نظر از واقعیت جنبش اجتماعی دستکاری شده، تفاوت مفاهیم انتخابی بدیل با جنبش اجتماعی و فاصله ماهوی آنها از هم به معنی مساوی نبودن مفاهیم یاد شده با جنبش اجتماعی دستکاری شده است از این‌رو به بررسی مفاهیم بدیل انتخابی ناجنبش‌ها و جنبش‌بی‌سر پرداخته خواهد شد.

۳-۲-۲-۱. ناجنبش‌ها

ناجنبش‌ها شامل کنش جمعی نااجتماع‌هاست. به این معنی که کنش‌های متکثر افراد متعدد به شرط اشتراک، تغییرات اجتماعی را رغم می‌زنند که محصول ناجنبش‌ها می‌شود. از نظر بیات ناجنبش‌ها (الف) محصول عمل‌اند و نه نظر، (ب) ساحت پنهانی دارند، (ج) فردی است، (د) هدف آنها عمل است و نه منازعه و (ه) محصول کنش متعدد تعدادی زیاد از افراد است که نهایتاً پس از بروز در یک قالب صورتبندی و فهم می‌شود (بیات، ۱۳۹۰: ۳۰-۳۱). بنابراین می‌توان گفت که هدف مشترک از ویژگی‌های جنبش اجتماعی را فاقد است، چرا که لزوماً برداشت مشترک دیگران یا کنش مشابه ناشی از هدف مشترک کنش جمعی رخ داده نیست. همچنین آنکه لزوماً به وجود باورمندی یا ارزش‌های مشترک هم نیست و اساساً مبنای فردی این کنش جمعی خود باورمندی این نوع از کنش را منتفی می‌نماید. تعاملات مادام غیررسمی است ولی در قالب سازمان نیست و انسجامی ندارد، بنابراین این وضعیت و مفهوم اساساً با جنبش و آنچه مراد ماست تفاوت ماهوی دارد.

۳-۲-۲-۲. جنبش بی‌سر

تبیین ناقص مفهوم جنبش بی‌سر موجب شده است که به اشتباه در بسیاری از موارد با ناجنیش یکسان فرض شود. حال آنکه جنبش بی‌سر نوعی کنش فردی بر بستر فضای مجازی فارغ از هر نوع سازمان است؛ این کنش در قالب ارتباطات غیررسمی و با ماهیت‌های مختلفی از جمله سرگرمی قالب‌بندی شده‌اند. جنبش‌های بی‌سر به دلیل نبود سازمان، فاقد سلسله مراتب و بخش رهبری‌اند از این رو مشابه ناجنش‌هایند، البته این کنش بیشتر جنبه نظری و در ساحت پنهانی و با قالب گمنامی در فضای مجازی پیگیری می‌شود (جودکی، ۱۳۹۰: ۱۸-۱۹). جنبش بی‌سر به دنبال (الف) کنشگری سریع و دستیابی سریع به تغییرات، (ب) به کارگیری گسترده نسل جوان و اقلیت‌ها (مذهبی، جنسی و ...)، (ج) کنشگری در سطح بین‌الملل، (د) کاربر محوری است و (ه) نهایتاً ایجاد ظرفیت بهره‌برداری از کنش‌ها توسط دولت‌ها و نظام‌های سیاسی (کوزه‌گر کالجی، ۱۳۹۰: ۱۹-۲۰). بنابراین می‌توان گفت اساساً جنبش بی‌سر نیز یک جنبش نیست و تنها اشتراک لفظی وجود دارد، چراکه فاقد ویژگی‌های چهارگانه جنبش است (ر.ک. جنبش اجتماعی نوین).

در این پژوهش از روش تحلیل لایه‌ای علت (CLA) استفاده شده است، این روش امکان واکاوی چندسطحی و جامع پدیده‌های پیچیده را فراهم می‌کند. در این پژوهش، تحلیل اعتراض‌های ۱۴۰۱ نیازمند درک سطوح آشکار (شعارها و رخدادها)، ساختارهای پشت پرده (سازمان‌دهی و مدیریت)، گفتمان‌های ایدئولوژیک (باورها و ارزش‌ها) و استعاره‌های فرهنگی و افسانه‌ای (روایت‌های ناخودآگاه مشروعیت‌بخش) است. روش تحلیل لایه‌ای علت با ساختار لایه‌ای خود، به‌طور منسجم چارچوب مفهومی جنبش دستکاری‌شده را به این سطوح متصل می‌کند و درک ارتباط بین عناصر مختلف جنبش را تسهیل می‌نماید. همچنین، این روش با ارائه رویکردی تفسیری و انتقادی، به تحلیل عمق و پیچیدگی‌های مرتبط با دستکاری در اعتراضات می‌پردازد و امکان استخراج مولفه‌های کلیدی جنبش در هر سطح را فراهم می‌آورد، که برای پاسخ به پرسش اصلی پژوهش ضروری است.

۴. روش تحقیق

تحقیق حاضر از حیث نوع کیفی و از حیث رویکرد محققان توصیفی-تحلیلی است. روش به کارگرفته شده در جمع‌آوری داده اسنادی و از طریق درگاه‌های معتبر نمایه انجام شده است. در این پژوهش داده‌ها به روش تحلیل لایه‌ای علت^۱ یا به اختصار CLA مورد تحلیل قرار گرفتند. تحلیل CLA موضوع را از چهار سطح مختلف بررسی می‌کند که از بالا به پایین و برعکس اجرا می‌شوند. هر سطح با یک نوع دانش مرتبط است و امکان بررسی موضوع از زوایای مختلف را فراهم می‌کند (Inayatullah, 2005: 1-22). این لایه‌ها عبارت‌اند از:

لایه اول. لیتانی^۱

اولین لایه تحلیل CLA، لیتانی است که نمایانگر تجلی آشکار موضوع است. این لایه عمدتاً جنبه‌های سطحی و قابل مشاهده را که در عناوین تکراری منعکس شده است، ارائه می‌دهد. این لایه با داده‌ها، حقایق، روندهای کمی و تحولاتی که به عنوان نقطه شروع برای تحلیل عمل می‌کنند، سروکار دارد (Inayatullah, 1998: 8-10). این لایه خود شامل سه سطح (یک) توصیف سطحی مسئله، (دو) روایت عمومی مسئله و (سه) علائم ظاهری مسئله، است (Inayatullah, 1998: 9).

لایه دوم. علل سیستماتیک^۲

در این لایه به ساختارهای سیستماتیک و علل نامرئی می‌پردازد. این موارد معمولاً از طریق یک یا چند متغیر تحلیل می‌شوند. تمرکز ویژه‌ای بر مسئله نابرابری اجتماعی و تأثیر آن بر موضوع مورد بحث وجود دارد. بررسی این لایه، درک عمیق‌تری از ارتباط بین علل سیستماتیک و داده‌ها، عوامل و تحولاتی که در لیتانی نشان داده شده است، را فراهم می‌کند. این لایه خود شامل دو سطح (یک) ساختارهای زیربنایی و (دو) علل ساختاری است (Inayatullah, 1998: 9-11).

لایه سوم. جهان بینی و گفتمان^۳

لایه سوم به حوزه گفتمان غالب مربوط می‌شود که مفروضات و ارزش‌های مرتبط با موضوع را شکل می‌دهد. باورهای عمیق، ترجیحات و الگوهای پارادایمی که بر درک و ادراک لایه‌های قبلی تأثیر می‌گذارند، در نظر گرفته می‌شوند. ادغام جهان بینی‌های متنوع و تفکر انتقادی منجر به درک گسترده‌تری از مفروضات پنهان، الگوهای فکری و ترجیحات فرهنگی که بر موضوع تأثیر می‌گذارند، می‌شود. همچنین این لایه شامل دو سطح (یک) باورها و ارزش‌های حاکم، و (دو) گفتمان غالب است (Jalal & Shoar, 2019: 400).

لایه چهارم. افسانه‌ها و استعاره‌ها^۴

آخرین لایه شامل بررسی انتقادی دیدگاه‌ها و مفروضات شناسایی شده در لایه سوم است. این لایه اسطوره‌ها و استعاره‌های زیربنایی را که نمایانگر بعد ناخودآگاه مسئله هستند، بررسی می‌کند. این لایه نیازمند تحول درونی است تا بتوان داستان‌ها و دیدگاه‌های جدیدی را توسعه داد. تأمل و چالش در این افسانه‌ها منجر به روش‌های جدید تفکر و عمل می‌شود و تغییرات تحول‌آميز را ترویج می‌کند. این لایه خود شامل دو سطح (یک) داستان‌ها و نمادها و (دو) تصویرسازی ذهنی می‌گردد (Inayatullah, 2019: 1-21).

1. Litany

2. structural

3. Worldview

4. Myth/metaphor

حال آنکه پژوهش حاضر نیازمند الگوی تحلیلی متناسب جهت کاربست روش CLA و بررسی موردی جنبش اجتماعی دستکاری‌شده در قالب اعتراض‌های ۱۴۰۱ است. از آنجا که مطابق CLA چهار لایه تحلیلی وجود دارد، الگوی تحلیلی نهایی نیز به جهت تناسب و روایی باید دارای چهار لایه تحلیلی باشد، اما از آنجا که قرار است پژوهش به صورت موردی اعتراض ۱۴۰۱ را بررسی کند باید ابعاد مختلفی از مسئله لحاظ شود تا به این ترتیب امکان تبیین جنبش دستکاری‌شده در خلال این رخداد مهیا گردد.

به این ترتیب بررسی هر لایه در سه مرحله (یک) سطوح، به معنی تبیین بخش‌های مختلف هر لایه، (دو) سوالات، به معنی احصاء سوال‌های ناشی از مسئله و (سه) خروجی به معنی پاسخ به سوالات، انجام می‌پذیرد؛ تا اولاً مسئله مورد نظر هر لایه تحلیلی مشخص گردد، ثانیاً زمینه‌های مورد نظر متناظر با هر مسئله مشخص گردد و نهایتاً تبیینی از مفهوم جنبش اجتماعی دستکاری‌شده ارائه گردد. چنانچه در جدول شماره ۱ قابل مشاهده است، الگوی تحلیلی مبنا در قالب چهار لایه و سه بعد ارائه گردیده است تا به صورت مشخص نقاط تحلیل و اهداف بررسی در هر لایه معین گردد.

جدول (۱): الگوی تحلیلی مبنا جهت کاربست CLA در پژوهش حاضر

لایه‌ها	سطوح	سوالات	خروجی
اول. لیتانی	۱. توصیف سطحی	چه اتفاقی در حال رخ دادن است؟	نمود جنبش اجتماعی دستکاری‌شده
	۲. روایت عمومی	چه روندهایی در حال تغییر هستند؟	
	۳. علائم ظاهری	چه آمارهایی قابل توجه هستند؟	
دوم. علل سیستماتیک	۱. ساختارهای زیربنایی	چه ساختارها و سیستم‌هایی به این رویدادها دامن می‌زنند؟ چه سیاست‌ها و قوانینی موثر هستند؟	تأثیرات ساختاری ایجادکننده جنبش اجتماعی دستکاری‌شده
	۲. علل ساختاری		
سوم. جهان‌بینی و گفتمان	۱. باورها و ارزش‌های حاکم	چه باورها و ارزش‌هایی بر این رویدادها تأثیر می‌گذارند؟ چه ایدئولوژی‌هایی حاکم هستند؟	تأثیرات گفتمانی جنبش اجتماعی دستکاری‌شده
	۲. گفتمان غالب		
چهارم. افسانه‌ها و استعاره‌ها	۱. داستان‌ها و نمادها	چه داستان‌ها و نمادهایی به این رویدادها معنا می‌دهند؟ چه استعاره‌هایی در این زمینه استفاده می‌شود؟	استعاره‌های زیربنایی برآمده از جنبش اجتماعی دستکاری‌شده
	۲. تصویرسازی ذهنی		

منبع: نویسندگان

۵. لایه اول: نمود جنبش اجتماعی دستکاری‌شده در خلال اعتراض‌های ۱۴۰۱

۵-۱. توصیف سطحی

اعتراض‌های ۱۴۰۱ به بهانه مرگ یک شهروند خانم در ۲۵ شهریور ۱۴۰۱ آغاز شد؛ اگرچه فرد فوت شده در تهران و به علت بیماری زمینه‌ای از دنیا رفته بود، اما علاوه بر تهران (روبروی بیمارستان کسری)، سقز (گورستان آقچی) در برخی دیگر از شهرها با الگوی انتشاری نامتوازن، تجمعاتی شکل گرفت. در همین زمان یک شهروند خانم دیگر در سیستان و بلوچستان نیز از دنیا رفته بود، اما این مسئله بهانه‌ای برای تداوم اعتراض‌ها غیر از خود این استان نشد (مفخمی و احتشامی، ۱۴۰۱: ۳).

۵-۲. روایت عمومی

در این اعتراض‌ها مشابه دیگر اعتراض‌ها پس از فتنه ۱۳۸۸، نقش فضای مجازی بسیار پررنگ بود، به گونه‌ای که برای کنترل اعتراض‌ها حکومت مجبور به قطع اینترنت شد. البته تأثیر این فضا و حجم تولیدات مجازی با هیچکدام از اعتراض‌ها گذشته قابل مقایسه نبوده است؛ به گونه‌ای که در طول این اعتراض‌ها ۳۷۳ میلیون توییت در توییتر فارسی و ۴۱۳ میلیون پست در تلگرام فارسی به ثبت رسید (ایرنا، ۱۴۰۲).

تصویر (۱): آمار کلی تولید محتوا در اعتراض‌ها سال ۱۴۰۱ از ۲۵ شهریور تا ۳ دی ماه (ایرنا، ۱۴۰۲)

خوشه‌بندی و بررسی کاربران تولید کننده محتوای اعتراضی در سال ۱۴۰۱ نشان می‌دهد که غالب کاربران متعلق به گفتمان براندازی‌اند؛ ممد پوری و پوریا زراعتی در توییتر فارسی و صفحات اینستاگرامی من و تو، مسیح علینژاد و علی کریمی از جمله کاربران فعال در بازه اعتراض‌ها بودند (ایرنا، ۱۴۰۲). پژوهش‌های انجام گرفته نشان می‌دهد که فعالیت‌های مجازی در خلال این اعتراض‌ها بیشترین تأثیر را بر روی روزنامه‌نگاران، بلاگرها، اینفلوئنسرهای ورزشی و هنری گذاشته است (احمدی و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۱۵-۱۱۶).

به نظر تأثیرگذاری فضای مجازی به دو صورت (یک) شکل‌دهی به فضای اعتراض در قالب ساخت کمپین و (دو) باورسازی از طریق اطلاعات نادرست بوده است (احمدی و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۱۵)؛ کمپین «زن، زندگی، آزادی» به عنوان اصلی‌ترین کمپین این اعتراض‌ها توانست با تولید محتوای قابل توجه و

بازیگری گسترده در فضای مجازی مورد توجه قرار گیرد. این کمپین درصدد بود تا (الف) روایتی از حرکت جنبش زنانه در ایران تصویر نماید، (ب) اعتراض‌ها ایران را به یک مسئله بین‌المللی تبدیل نماید، (ج) موجب تداوم اعتراض‌ها گردد و (د) تصویری شالوده‌شکنانه و مردمی (بدون رهبر و سازماندهی نشده) از این اعتراض‌ها ارائه نماید (خانی و بهشتی‌نژاد، ۱۴۰۲: ۴).

۵-۳. علائم ظاهری

این اعتراض‌ها از جنبه‌های مختلف سمبولیک بود؛ این خصیصه در فضای مجازی به صورت کمپینی و در قالب هشتک‌ها (مانند: #زن-زندگی-آزادی، #مهسا-امینی و ...) ظهور داشت، در دانشگاه‌ها با تعطیلی کلاس درس و اختلاط در سلف نمود داشت، در میادین ورزشی مانند فوتبال با نخواندن سرود ملی و پوشیدن دستبندهای مشکی و در فضای عمومی با شعارنویسی‌های محیطی و البسه با مضمون «زن، زندگی، آزادی» تجلی یافت (انصاری‌فرد و صالحی، ۱۴۰۲: ۷۷). این وضعیت منجر شده بود که رسانه‌های بیگانه مانند بی‌بی‌سی به دنبال القاء: (یک) ضعف و ناتوانی حکومت، (دو) اعتراض فراگیر در همه جا و در بین همه اقشار، (سه) حکومت بی‌تفاوت و زن‌ستیز و (چهار) اعتراض‌ها نهایی و سرنوشت‌ساز باشند (نجفی و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۵۴-۲۶۲). تا به این صورت نشان دهند که اعتراض‌ها باید تداوم داشته باشد و در صورت تداوم اعتراض‌ها و با توجه به ضعف حکومت، براندازی انجام می‌پذیرد. به این جهت برای هماهنگی تصاویر رسانه‌ای و کنش مجازی، از ظرفیت اراذل و اوباش برای تداوم اعتراض‌ها، تشدید درگیری و ترغیب جوانان به حضور خیابانی، استفاده شد (کلانتری، ۱۴۰۳: ۵۷).

همچنین آنکه در طول اعتراض‌های ۱۴۰۱ مانند روزهای منتهی به آن، رویدادسازی به صورت گسترده در حال انجام بود، بخشی از این رویدادسازی‌ها مانند مادر و دختر سوار بر ون برساختی بود که تنها ریشه‌ای در حقیقت داشت و برخی دیگر مانند رویداد ناییناسازی افراد، محصول یک دروغ رسانه‌ای بود. در سراسر این اعتراض نیز زنان به عنوان زنانگی اعتراض مورد استفاده بودند، چه افرادی از ایشان به صورت میدانی استفاده می‌شد؛ چه محتوایی که کارکترهای زن داشت، همه آن به دنبال آن بود که اعتراض‌های ۱۴۰۱ برای ماندن نیاز به ادبیات سازی بود، تا به این صورت هم اعلام موجودیت کند و هم در غالبی غیرآشکار بقاء یابد از این پدیده‌هایی مانند کشف حجاب، بدن‌نمایی، آغوش کشی و رقص خیابانی ترویج داده شد (جلیلی و محمدی‌سیرت، ۱۴۰۳: ۲۴۷).

بنابراین بررسی لایه لیتانی نشان می‌دهد که در اعتراض‌های ۱۴۰۱ (الف) کنش اعتراضی رسانه‌ای-مجازی بیش از کنش خیابانی است، (ب) نمادسازی و سمبولیک شدن اعتراض، شرط تداوم و بقاء در ساحت پنهان جنبشی است، (ج) جنبش اعتراضی برآمده از اقدامات پنهان خارجی (مانند بسیج منابع و امکانات) و حمایت آشکار (سیاسی و رسانه‌ای) است، (د) پنهان ماندن بخش سازمان‌دهنده و ارائه اعتراض در قالبی مردمی یک اصل برای شروع و اثرگذاری اعتراض، (ه) رسانه و خیابان برای ساخت ادراک و شناخت هماهنگ عمل می‌کنند و (و) آثار نمادین بلند مدت در حوزه‌های مختلف مانند بی‌حجابی در حوزه فرهنگ را در دل دارد.

۶. لایه دوم: تأثیرات ساختاری ایجاد کننده جنبش اجتماعی دستکاری شده در اعتراض‌های ۱۴۰۱

۶-۱. ساختارهای زیربنایی

تأثیرات ساختاری منتهی شده به اعتراض‌های ۱۴۰۱ از جنبه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی و اجتماعی لازم به بررسی است. براساس سرشماری سال ۱۳۹۵، تعداد خانه‌های ساخته شده در حدود یک میلیون و سیصد و هفتاد یک هزار واحد از خانواده‌های سرشماری شده کمتر است، این در حالی است که برخی از خانواده‌ها به دلیل وضعیت اقتصادی خود بیش از یک خانه دارند، از این رو شمار خانواده‌های بدون خانه قابل توجه است. مشکلات اقتصادی سال‌های گذشته در کشور، در کنار تحریم‌های خارجی و فشارهای تورمی از جمله جنبه‌های اقتصادی تأثیرات ساختاری است. این مشکلات اقتصادی به صورتی بوده که نرخ تورم از ۴۳.۷ در سال ۲۰۲۱ به ۵۴ در سال ۲۰۲۲ همزمان با اعتراض‌ها ۱۴۰۱ رسید (اخوان کاظمی و قائمی، ۱۴۰۲: ۹-۱۱). از این رو ناکارآمدی در ابعاد اقتصادی به شکل درون‌زا و برون‌زا یکی از عوامل شکل‌گیری اعتراض‌های ۱۴۰۱ بوده است (توحیدلو، ۱۴۰۱: ۱۷۵).

علاوه بر ابعاد اقتصادی، تغییر در جنبه‌های مختلف سبک زندگی (میزان تحصیلات، آگاهی، جمعیت و ...) و زمینه‌های ایجاد شده توسط شبکه‌های اجتماعی و حضور پررنگ زنان و نسل زد در این بسترها از بعد اجتماعی، دیگر عامل ایجاد اعتراض‌های ۱۴۰۱ بوده است (توحیدلو، ۱۴۰۱: ۱۷۵). تداوم این وضعیت‌ها و انباشت مستمر بحران‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در طول ۱۰ سال منتهی به ۱۴۰۱ منجر به آن شده بود که میزان نارضایتی افزایش پیدا کند و این وضعیت موجب بروز ناآرامی‌های در سال ۱۴۰۱ گردد (انصاری‌فرد و صالحی، ۱۴۰۲: ۷۲).

۶-۲. علل ساختاری

به نظر یکی از مهمترین تأثیرات ساختاری منجر شده به اعتراض‌های ۱۴۰۱، تأثیرات سیاسی است. انتخابات مجلس و ریاست جمهوری سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۴۰۰ در حالی برگزار شدند که میزان مشارکت در آنها به صورت قابل توجهی کاهش یافته بود و القائاتی مانند حاکمیت یکدست، مهندسی انتخابات و انتخابات صوری از سوی رسانه‌های بیگانه بر ساخت شد و عمومی گشت؛ از این رو این وضعیت یکی از عوامل زمینه‌ای اعتراض‌های ۱۴۰۱ به شمار می‌رود (مؤسسه فرهیختگان قائم، ۱۴۰۱: ۶۸). چراکه (الف) اعتماد نهادی را کاهش می‌دهد و (ب) به تأسی از آن سرمایه اجتماعی حاکمیت کاهش می‌یابد و (ج) نهایتاً تمایل به تغییر وضع موجود به صورت رادیکال افزایش می‌یابد. باید توجه داشت که تأثیرات ساختاری بررسی شده خود دارای یک ساحت نمادین‌اند و در خلال اعتراض‌های ۱۴۰۱ مدام با استفاده از چالشگری نمادین، این تأثیرات ساختاری در ساحت بیرونی به نمایش گذاشته می‌شد و اثرگذاری آنها افزایش می‌یافت (قلی‌پور، ۱۴۰۲: ۶۴).

تأثیرات ساختاری بدون فهم میدان منازعه در اعتراض‌های ۱۴۰۱ درک ناشدنی است. در این اعتراض‌ها به گواه آمارهای امنیتی ارائه شده نزدیک به ۲۰ دستگاه امنیتی بیگانه مشارکت داشتند و برنامه‌ریزی

پیشینی ایشان در اردیبهشت ۱۴۰۱ بر این استوار بود که: (۱) شورایی برای مدیریت پروژه اعتراض شکل گیرد، (۲) اتاق جنگی به منظور حفاظت از نفرات و لیدرهای میدانی سازماندهی شود، (۳) مقدمات ارتباط نفرات در قالب‌های امن و سلولی انجام پذیرد، (۴) برنامه‌هایی برای سلب امنیت از مردم و اقرار طرفدار نظام برنامه‌ریزی شد و (۵) نقاط کور شهری برای انجام عملیات‌های ضدامنیتی و تروریستی، شناسایی گشت (کاظمی، ۱۴۰۲). از این رو باید به صورت قابل توجه نقشی برای عوامل خارجی لحاظ کرد و جنبش اعتراضی ۱۴۰۱ را نه تنها محصول داخل که ایده خارجی در نظر گرفت.

بنابراین خلال اعتراض‌های ۱۴۰۱ مدام تلاش می‌شد روایت‌هایی ایجاد، بازخوانی و تکرار شوند. در واقع این لایه نماد بهره‌مندی مدام از منازعه است؛ سازمان‌دهندگان اعتراض برای حفظ تعاملات غیررسمی و جهت‌دهی به جریان اعتراض تلاش داشتند که از تأثیرات ساختاری و روند اعتراضی موجود در جامعه بهره‌برداری نمایند. درواقع این تأثیرات ساختاری زمینه‌های اعتراض در جامعه بودند و در بخش‌هایی به میزان مختلف، کنش اعتراضی و خشونت را ایجاد می‌کردند، اما وضعیت ترسیم شده گواه آن است که زمینه منازعه با استفاده از جنبه نمادین تأثیرات ساختاری مورد استفاده سازمان‌دهندگان اعتراض در خارج از بخش‌های معترض و با اهداف مختلف بوده است.

۷. لایه سوم: تأثیرات گفتمانی جنبش اجتماعی دستکاری‌شده خلال اعتراض‌های ۱۴۰۱

۷-۱. باورها و ارزش‌های حاکم

اعتراض‌ها سال ۱۴۰۱ در حالی آغاز می‌شد که دانشجویان و دانش‌آموزان پس از مدت‌ها فاصله‌گذاری اجتماعی ناشی از اپیدمی کرونا، به محل تحصیل خود بازگشته بودند؛ محدودیت‌های اجتماعی و انفعال ناشی از آن موجب شده بود که فشارهای عصبی و زمینه کنش جمعی مبتنی بر هیجان در بین ایشان فراگیر گردد (گروه مطالعات ایران، ۱۴۰۱: ۵۰). در این کنار وضعیت ترسیم شده، پدیده سبک زندگی دهه هشتادی‌ها و تفاوت‌های نسلی، وابستگی بیشتر به فضای مجازی و تعامل شبکه‌ای و نهایتاً آغاز تعاملات حضوری پس از محدودیت‌های کرونایی، موجب کاهش تاب‌آوری و حداکثری شدن تمایل به کنش‌های جمعی هیجانی شد. باید در نظر داشت که ترویج سبک زندگی نادرست در بخشی از جامعه جوان و نوجوان همراه با رسوخ ارزش‌های غربی و غیرایرانی، مدگرایی، روابط خارج از چارچوب و ...، موجب گسترش تفاوت‌ها و ایجاد تضاد با امور عرفی در جامعه شده است (کلاتری، ۱۴۰۳: ۷۸).

۷-۲. گفتمان‌های غالب

جنبش ۱۴۰۱ طولانی‌ترین اعتراض در دهه‌های اخیر بوده است؛ از آنجایی که جنبش اعتراضی نه در خیابان زاده می‌شود و نه در خیابان تمام می‌شود، سویه‌های گفتمانی این اعتراض‌ها می‌تواند پیش از این اعتراض متولد شود و تا مدت‌ها پس از آن باقی بماند (قلی‌پور، ۱۴۰۲: ۶۲)، وضعیتی که دورگه (آنلاین- آفلاین) بودن این اعتراض‌ها نیز موجب تشدید آن شده (قلی‌پور، ۱۴۰۲: ۶۳) و کارکردهای مختلف فضای

مجازی مانند ضبط داده و دسترسی، محتوای گفتمانی تولیدشده در فضای مجازی را برجسته نموده است. گفتمان‌های تولید شده از حیث جغرافیایی داخلی و خارجی است؛ در گفتمان خارجی تلاش بر آن بود که (۱) اعتراض‌ها بین‌المللی و جهانی فهم گردد، (۲) نظارت بین‌المللی بر رویدادهای داخلی ایران شود، (۳) معترضین به تداوم اعتراض ترغیب شوند، (۴) نحوه تعامل بین‌المللی با جمهوری اسلامی ایران تغییر کند و (۵) ادراک افکار عمومی جهان از چهره جمهوری اسلامی تغییر کند و منفی گردد (نورعلی‌وند، ۱۴۰۱: ۱۸۹-۱۹۰).

به این ترتیب تلاش شد تا اپوزیسیون خارجی نقش فعالی در اعتراض‌ها داشته باشند و با تشکیل تجمعات در خارج از ایران، برگزاری جلسات مختلف و رایزنی با مقامات دولت‌های بیگانه مسئله اعتراض‌های ۱۴۰۱ ایران را در دستورکار نظام بین‌الملل قرار دهند. از همین‌رو نقش عوامل خارجی بسیار پررنگ بود و حمایت از گفتمان خارجی و معترضین داخلی با حضور میدانی برخی عناصر رسانه‌ای و تروریستی به استخدام درآمده، مشهود بود (کلانتری، ۱۴۰۳: ۷۷). گفتمان رسانه‌ای نیز در میان وجود داشت که تأثیرات بالقوه‌ای بر روایت اعتراض از بیرون و کنش اعتراض در داخل داشت. در قالب این گفتمان تلاش شده بود که:

الف. جمهوری اسلامی ایران مخالف با حقوق بشر نشان داده شود؛ از همین‌رو تلاش شد تا به صورت نظری تبیین گردد که مبانی نظری اسلام و دموکراسی در تضاد با یکدیگرند و به گونه‌ای تصویرسازی کنند که جمهوری اسلامی دارای رفتار خشن و امنیتی است، به همین دلیل تلاش داشتند که در مرگ شهروند خانمی که ۲۵ شهریور ۱۴۰۱ به دلیل بیماری زمینه‌ای از دنیا رفته بود، تشکیک کنند (بشیر، ۱۴۰۲: ۴۷).

ب. اعتراض‌ها در ایران را همسو با گفتمان خارجی، جهانی کنند؛ از این‌رو تلاش شد که ادبیات جهانی با موضوع انقلاب و جنبش ملی ساخته و پرداخته شود و در برخی زوایا از جداسازی و تقسیم ایران به عنوان بخشی از نتایج اعتراض‌ها حمایت گردد (بشیر، ۱۴۰۲: ۴۸).

ج. برای معترضین در ایران ایجاد انگیزه و امید کنند؛ در این بخش از گفتمان رسانه‌ای، رسانه‌ها سعی در مشروعیت بخشی به تحریم‌ها با وجود نظام سیاسی مستقر و انگیزه تغییر نظم سیاسی حاکم بر کشور را داشتند. همچنین آنکه به گونه‌ای تصویرسازی شود که اعتراض‌ها حتماً موفقیت‌آمیز خواهد بود و زمینه تغییر حکومت با تغییر پوشش و حجاب انجام می‌گیرد (بشیر، ۱۴۰۲: ۴۹).

برخلاف یک جنبش خطی، اعتراض‌های ۱۴۰۱ در قالبی سیال و با ظهور (الف) گسترش پدیده بی‌حجابی و (ب) کنش‌های غیرعرفی مختلط و بازنشر گسترده آن سعی در بقاء داشت (قلی‌پور، ۱۴۰۲: ۶۸). اگرچه در ابتدا تحلیل می‌شد که این اعتراض‌ها ناشی از پوشش یا حقوق زنان است، اما بخش عظیم و قابل توجه اعتراض‌ها برای حقوق اجتماعی و اقتصادی بود و آنچه از احساس اعتراض جامعه برداشت می‌شد و ناشی از مشکلات اقتصادی و محرومیت نسبی افراد جامعه بود (اخوان کاظمی و قائمی، ۱۴۰۲: ۲)؛ از سوی سازمان‌دهندگان اعتراض در سال ۱۴۰۱ مصادره شد و تلاش شد که اعتراض‌ها جنسیتی شود و از این‌رو فراگیر شود، مسئله‌ای که با نحیف شدگی طبقه متوسط و مشکلات عمومی نسبت چندانی نداشت.

۸. لایه چهارم: استعاره‌های زیربنایی برآمده از جنبش اجتماعی دستکاری‌شده خلال اعتراض‌های ۱۴۰۱

۸-۱. داستان‌ها و نمادها

به صورت کلی هویت اعتراض‌های ۱۴۰۱ از نوع فرهنگی، زنانه و سکولار است (انصاری‌فرد و صالحی، ۱۴۰۲: ۷۴). برخی برای آن که اعتراض‌های ۱۴۰۱ را برجسته سازند، عنوان داشتند که این اعتراض‌ها طولانی‌ترین اعتراض‌ها تاریخ معاصر ایران است (جلایی‌پور، ۱۴۰۲). در لایه استعاره‌ای، اعتراض‌های ۱۴۰۱ به دنبال آن بود تا (یک) مشکلات موجود در کشور در سطوح مختلف به حاکمیت تعمیم داده شود و تولید نفرت گردد، (دو) با استفاده از ظرفیت «زن» رویدادسازی و برجسته‌سازی انجام گیرد، (سه) شبکه‌های اجتماعی و خیابان در ادامه هم قرارگیرند و هماهنگ گردند، (چهار) شکاف‌های تاریخی فعال‌سازی شوند، (پنج) با مسئله‌سازی هرروزه، اعتراض‌ها تداوم یابند (مفخمی و احتشامی، ۱۴۰۱: ۲۱-۲۳) و (شش) اعتراض از ساحت سیاسی وارد هنر گردد (جلایی‌پور، ۱۴۰۲). در همین راستا تلاش شد از شخصیت‌های کشته شده در قالب‌های مختلف یک قهرمان یا قربانی ساخته شود، از همین‌رو استفاده از کشته‌سازی با روایت عاطفی از تازه متوفیان (جلیلی و محمدی‌سیرت، ۱۴۰۳: ۲۴۷) یا کشته‌شماری^۱ در دستورکار قرار گرفته بود.

۸-۲. تصویرسازی نمادین

باید توجه داشت که در لایه استعاره‌های زیربنایی نمی‌توان استعاره‌های مشخص را احصاء نمود. گونه‌شناسی معترضین ۱۴۰۱ نشان می‌دهد که شش گونه مختلف در اعتراض‌ها شرکت داشتند؛ این شش گونه تنها در اعتراض به وضع موجود با یکدیگر مشترک بودند و بررسی ایشان نشان از آن دارد که ریشه‌های اعتراضی ایشان، موضوع اعتراض، انگیزه اعتراض و خواسته ایشان کاملاً متفاوت از یکدیگر بوده است (پژوهشکده تبلیغ و مطالعات اسلامی، ۱۴۰۱). این وضعیت نشان از آن دارد که نابسامانی جدی در ادراک معترضین وجود داشته و خواسته‌های نامحدود و نامشخصی پرچامانده است (قلی‌پور، ۱۴۰۱: ۴۲-۴۳).

جدول (۲): گونه‌شناسی معترضین بازداشت شده سال ۱۴۰۱ (پژوهشکده تبلیغ و مطالعات اسلامی،

(۱۴۰۱)

گونه معترضین		علل و انگیزه‌های اعتراض
زیست مجازی	• نت‌بنیان	• خشونت تئوریزه شده • بی‌سانسوری
	• رسانه‌زد	
	• من‌سانی	

۱. در کشته‌سازی شورشگران پس از قتل یک نفر آن را به حاکمیت انتساب می‌دادند؛ اما در کشته‌شماری یا افراد زنده را جزء کشته‌ها بر می‌شمردن یا مرده‌های غیرمرتبط با حوادث را کشته خطاب می‌کردند و سعی بر آن داشتند تا آمارسازی نمایند.

• بحران آشفتگی • انتقام‌جوئی	• انسداد • خشونت رفتاری	آشفته
• نقش اجتماعی • اقتدارناپذیری • زمینه‌سازی معلمان	• بی‌اعتمادی اجتماعی • گفت‌وگو‌پسند	هویت‌جو
• تداوم مبارزه • زیست مذهبی • هرچی باشه بهتر از آینده	• نظام‌گزیدگی • تغییر نظام سیاسی	انقلابی
• مبارزه هوشمند • عبور از سنت و دین • عادی‌سازی	• امیدوار • قوانین تحصیلی و غیرمنطقی • مطلوبیت زن غربی	جنبشی
• رفیق‌بازی • پشیمان • خانواده دوست	• هنجار‌پذیر • فشار معیشتی	رفاقتی

بررسی این وضعیت نشان می‌دهد که استعاره‌های زیربنایی در اعتراض‌های ۱۴۰۱، دارای سه سطح است؛ در سطح اول فضای اعتراض در قالب تولید غم ناشی از مرگ یک شهروند خانم به جهت همراه‌سازی اقشار مختلف، ایجاد گردد؛ در سطح دوم، با افزایش خشونت علیه پلیس، اعتراض به اغتشاش تبدیل گردد؛ و در سطح سوم، اغتشاش با حمله‌های تروریستی به امکان خاص و نظامی، وارد سطح سخت شود (کلانتري، ۱۴۰۳: ۵۵). از این رو تلاش شد اقداماتی در سطوح مختلف انجام پذیرد.

سطح اول. تلاش شد شایعاتی همچون کشتار گسترده شهروندان و نابیناسازی معترضان منتشر گردد (جلیلی و محمدی‌سیرت، ۱۴۰۳: ۲۴۷) و در سه حوزه زنان، قومی-مذهبی و جوانان (۱) تبعیض و نقض حقوق زنان، (۲) نظام تهدیدگر جان و نان و (۳) نظام جمهوری اسلامی در آستانه فروپاشی، القاء گردد (کلانتري، ۱۴۰۳: ۵۵).

سطح دوم. آموزش‌های خرابکاری داده شد تا به این ترتیب زمینه افزایش خشونت جهت‌دار مهیا گردد (جلیلی و محمدی‌سیرت، ۱۴۰۳: ۲۴۷). اعتراض‌های مهر و شهریور ۱۴۰۱ نسبت به شورش‌های شهری دهه ۷۰ و اعتراض‌ها ۹۶ و ۹۸ مسالمت‌آمیزتر بود اما در نسبت با اعتراض‌ها پس از انتخابات ۱۳۸۸، خشن‌تر به شمار می‌رفت (قلی‌پور، ۱۴۰۱: ۳۷).

سطح سوم. با تجهیز اطلاعاتی و فنی گروه‌های تروریستی مانند جیش العدل و داعش، تلاش شد اقدامات تروریستی در استان‌های مختلف از جمله سیستان و بلوچستان و مضجع شاهچراغ، سازماندهی و اجرا گردد.

بنابراین در خلال اعتراض‌های ۱۴۰۱، جنبش خشن و ناهمگونی مشاهده شد که اگرچه سطوح مختلفی در لایه استعاره‌های زیربنایی داشت اما به دلیل تنوع معترضین و روند اعتراضی جامعه، استعاره‌های واضح و گویایی قابل شناسایی نبود. البته تلاش‌هایی در ساحت‌های مختلف مانند سینما انجام شد که برخی کارکترهای فیلم‌ها به وضعیت ۱۴۰۱ گره زده شود (مانند فیلم برداران لیلا، تمثیل زن به لیلا و حکومت به پدر لیلا)؛ اما تنوع معترضین مانع از ارائه فهم مشترک شد. حال آنکه افزایش خشونت و ایجاد مطالبات غیراساسی نیز از دیگر عواملی بود که موجب کاهش رغبت عمومی شد و موجب آن شد تا شبکه تعاملات رسمی دچار اختلال شود و تنها تعاملات رسمی و برنامه‌ریزی شده باقی بماند.

جمع‌بندی

طولانی بودن اعتراض‌های ۱۴۰۱ از منظر برخی کارشناسان گواه ویژگی پایداری ناشی از هویت جمعی برآمده از ماهیت جنبشی این اعتراض‌ها است (قلی‌پور، ۱۴۰۱: ۳۸). این در حالی است که بررسی‌های لایه‌های اول و دوم اعتراض‌ها نشان از آن دارد که دوام اعتراض‌های ۱۴۰۱ به واسطه حمایت‌های ساختاری خارجی و به زور پول، لذت‌های جنسی و هیجان ناشی از تجمعات بوده است. یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌های جنبش دستکاری‌شده در خلال اعتراض‌های ۱۴۰۱ (رجوع کنید به تصویر ۲)، حمایت (مستقیم/غیرمستقیم و آشکار/پنهان) خارجی بوده است. این وضعیت که منجر شده بود تا در لایه نخست مؤلفه کتمان نقش رهبری رقم بخورد، موجب آن شد که درک واحدی از رهبری وجود نداشته باشد و این وضعیت خود از علل اصلی شکست اعتراض‌های ۱۴۰۱ است (جلیلی و محمدی‌سیرت، ۱۴۰۳: ۲۵۹).

از منظر تحلیل بحران نمی‌توان وضعیت جنبشی ۱۴۰۱ را تمام شده دانست، چراکه برخی از اثرات نمادین در لایه اول مانند بی‌حجابی هنوز نیز قابل مشاهده است؛ به نظر جنبش در این وضعیت در دوران نهفتگی خود است از این رو یکی از شاخصه‌های جنبش دستکاری‌شده تداوم آن است. همچنین آنکه به نظر از اثرات برجامانده از این اعتراض‌ها، ایجاد انگیزه تغییر بنیادی (به واسطه گسترش بی‌حجابی) و افزایش مطالبه تغییر خواهد بود (حاجانی، ۱۴۰۲: ۲۹۴). این نکته را نیز باید مدنظر قرار داد که تغییر به بخشی از ذات جامعه ایرانی تبدیل شده است و بررسی ۱۰۰ سال گذشته نشان می‌دهد به صورت میانگین در هر ۲۰ تا ۲۵ سال جامعه ایرانی وضعیت جدیدی به خود گرفته است (انصاری‌فرد و صالحی، ۱۴۰۲: ۷۳). از این رو میل به تغییر، فزاینده شده است.

تصویر (۲): مؤلفه‌های متمایز جنبش اجتماعی دستکاری‌شده منطبق بر اعتراض‌های ۱۴۰۱

بررسی انجام گرفته در قالب تحلیل لایه‌ای، نشان می‌دهد که جنبش اجتماعی دستکاری‌شده به عنوان یک جنبش نوین اجتماعی (با ویژگی‌های یاد شده)، دارای ۱۲ مؤلفه تمایز بخش است. این جنبش در لایه لیتانی، (۱) نشان دهنده فزونی کنش مجازی در نسبت با کنش خیابانی است، (۲) کتمان نقش رهبری جنبش و مردمی جلوه دادن آن و (۳) سمبولیک بودن اعتراض به معنی نمادین بودن کنش‌های متنوع و متکثر است. همچنین این جنبش در لایه سیستماتیک، (۴) مدام به دنبال بهره‌مندی از منازعه، (۵) بهره‌برداری از روند اعتراض و (۶) متأثر از دخالت مستقیم (غیرمستقیم) خارجی بوده است. همچنین جنبش دستکاری‌شده در لایه گفتمانی (۷) بر رسانه‌های خارجی ابتناء دارد و (۸) ابتناء آن بر گفتمان خارجی در دولایه دولتی (دولت‌های بیگانه) و اپوزوسیون خارج نشین است، (۹) در این لایه جنبش دستکاری‌شده به دنبال گسترش امید به تغییر و موفقیت اعتراض به منظور ترغیب افراد مختلف و تداوم اعتراض است. نهایتاً آنکه در لایه استعاره‌های زیربنایی، (۱۰) جنبش فاقد استعاره‌های مبنایی و (۱۱) شامل استعاره‌های برساخته و متنوع (خواسته‌های نامحدود و نامشخص)، (۱۲) در قالب ساخت سه سطح استعاره‌ای (غم به اعتراض، اعتراض به اغتشاش و اغتشاش به اقدام ضدامنیتی و تروریستی) است.

منابع

- ابرکرامبی، نیکلاس؛ هیل، استفن؛ و ترنر اس، برایان (۱۳۷۰)، فرهنگ جامعه‌شناسی. مترجم حسن پویان، تهران: شرکت چاپخش سهامی خاص.
- اخوان کاظمی، مسعود و قائمی، یاسر (۱۴۰۲)، «ریشه‌ها و اشکال مختلف گرایش به خشونت و پرخاشگری در تعاملات اجتماعی و سیاسی جامعه ایران». فصلنامه بحران پژوهی جهان اسلام. ۴(۲۷)، ۱-۱۸. doi: ۲۷۸۳/۴۹۹۹/۱۰/CSIW/۱۰/۲۷/۴/۱۲۳۶/۲۳۰۴.
- اعتماد (۱۴۰۱)، «همه ممنوعیت‌ها و بازداشت‌ها برای هنرمندان در اعتراض‌ها اخیر». خبرآنلاین. منتشر شده در ۱ آذر ۱۴۰۱. (تاریخ دسترسی ۱۴۰۲/۱۲/۱۹). دسترسی در: khabaronline.ir/xjsdD.
- انصاری‌فرد، حسین و صالحی، حمید (۱۴۰۲)، «واکاوی جامعه‌شناختی ناآرامی‌های اجتماعی سال ۱۴۰۱ ایران (با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی)». فصلنامه علوم خبری. ۱۲(۴۷)، ۶۳-۸۳. doi: ۲۲۰۳۴/۱۰/۲۰۲۴/۴۰۱۱۳۲/۱۱۳۹.Irsi.
- ایرنا (۱۴۰۲). «تفاوت معنادار محتواهای تَرنَد شده اعتراض‌ها ۱۴۰۱: از تلگرام و اینستاگرام تا توئیتر». ایرنا، منتشر شده در ۵ اردیبهشت ۱۴۰۲. (تاریخ دسترسی ۱۴۰۲/۱۲/۱۹). دسترسی در: <https://irna.ir/xjM6X9>.
- آل‌سیدغفور، سیدمحمدتقی؛ و زهیری، علیرضا (۱۳۹۵)، «سیاست هویت و جنبش‌های اجتماعی جدید». علوم سیاسی. ۱۹(۷۴)، ۱۱۹-۱۴۰.
- بشیر، حسن (۱۴۰۲)، «دیپلماسی گفتمانی اغتشاشات سال ۱۴۰۱ ایران و رسانه‌های جهان: مطالعه موردی شبکه الجزیره». راهبرد. ۳۲(۱۰۶)، ۲۹-۵۶. doi: ۲۲۰۳۴/۱۰/rahbord/۱۵۷۳/۴۰۸۷۲۷/۲۰۲۳.
- بیات، آصف (۱۳۹۰)، زندگی همچون سیاست: چگونه مردم عادی خاورمیانه را تغییر می‌دهند. مترجم فاطمه صادقی، آمستردام: انتشارات دانشگاه آمستردام.
- پژوهشکده تبلیغ و مطالعات اسلامی (۱۴۰۱)، «گونه‌شناسی معترضین بازداشت‌شده در حوادث (۱۴۰۱)». منتشر شده در پاییز ۲۴ آذر ۱۴۰۱. (تاریخ دسترسی ۱۴۰۲/۱۱/۲۳). دسترسی در: <http://rbo.ir/Product.aspx?ProductID=۳۲۴۹>.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۳)، گفتمان، پادگفتمان و سیاست، تهران: مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
- توحیدلو، سمیه (۱۴۰۱)، فراترکیب تحلیل‌های موجود درباره اعتراض‌های ۱۴۰۱ ایران. مجله جامعه‌شناسی ایران. ۳(۲۰)، ۱۴۵-۱۷۹. doi: ۲۲۰۳۴/https://doi.org/1۶۵۰/jsi/۱۰/۱۹۹۶۲۲۰/۲۰۲۳.
- جلالی‌پور، حمیدرضا (۱۴۰۲)، «خیزش اعتراضی مهسا از پاییز ۱۴۰۱ تاکنون». انجمن جامعه‌شناسی ایران. انتشار در ۱۷ تیر ۱۴۰۲. (تاریخ دسترسی ۱۴۰۲/۱۱/۲۶). دسترسی در: <http://www.isa.org.ir>.
- جلالی‌پور، حمیدرضا (۱۳۸۹)، جامعه‌شناسی جنبش‌های اجتماعی؛ با تأکید بر جنبش اصلاحی دوم خرداد. تهران: طرح نو.
- جلالی‌پور، حمیدرضا (۱۳۹۱)، «لایه‌های جنبشی جامعه ایران؛ دو جنبش کلان و ده جنبش خرد

- اجتماعی». پژوهشنامه علوم سیاسی ۷(۱۴)، ۳۵-۸۷.
- جلیلی، محمد و محمدی سیرت، حسین (۱۴۰۳)، «تحلیل مواضع حامیان آشوب‌های خیابانی پاییز ۱۴۰۱ ایران، بر اساس نظریه بحران». پژوهش‌های سیاست اسلامی، ۱۲(۲۵)، ۲۴۵-۲۶۶. <https://doi.org/10.22034/10.2117.450585>.
  - جودکی، حجت‌الله (۱۳۹۰)، «جنبش‌های بی‌سر»، آیین، ۱(۳۵)، ۱۸-۱۹.
  - حاجی احمدی، مهدی؛ ملکیان، نازنین و حسینی، سیدرسول (۱۴۰۳)، «تحلیل سطوح تأثیرگذاری شبکه‌های اجتماعی بر گرایش کاربران به کنش اعتراضی (مطالعه موردی: اعتراض‌ها سال ۱۴۰۱)». مطالعات مدیریت بحران ۳(۱۶)، سال شانزدهم، ۹۱-۱۱۸.
  - حاجیانی، ابراهیم (۱۴۰۲)، «آینده ثبات سیاسی ایران تحت تأثیر ناآرامی‌های اجتماعی ۱۴۰۱». دو فصلنامه انقلاب پژوهی ۱(۲)، ۲۶۷-۲۹۶. doi: 10.22034/10.2117.450585. [10.22034/10.2117.450585](https://doi.org/10.22034/10.2117.450585).
  - خانی، مهتاب و بهشتی‌نژاد، محمدصالح (۱۴۰۲)، «تحلیل اعتراض‌ها خیابانی سال ۱۴۰۱ در ایران با کاربست تئوری جامعه شبکه‌ای کاستلز». هشتمین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی ایران ۱-۶.
  - دلاپورتا، دوناتلا؛ و دیانی، ماریو (۱۳۹۸)، مقدمه‌ای بر جنبش‌های اجتماعی. مترجم محمدتقی دلفروز. تهران: کویر.
  - رستمی، مصطفی (۱۴۰۱)، «نتیجه یک نظرسنجی». عصر ایران. منتشر شده در ۹ آبان ۱۴۰۱. (تاریخ دسترسی ۱۴۰۲/۱۱/۲۶). دسترسی در: 003crv/asriran.com.
  - ریشه، گلی (۱۳۷۶)، تغییرات اجتماعی، مترجم منصور وثوقی، تهران: نشر مرکز.
  - رئیسی‌نژاد، آرش (۱۳۹۷)، «انقلاب و جنبش‌های اجتماعی: خوانشی نوین». رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی ۹(۵۴)، ۶۱-۸۹.
  - سردارنیا، خلیل‌الله (۱۳۸۸)، «اینترنت، جنبش‌های اجتماعی جدید و بسیج اعتراض‌ها (بررسی نظری و مصداقی چند جنبش اجتماعی)». فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی ۱۶(۴۰)، ۱۵۱-۱۷۶. <https://doi.org/10.22082/10.23876.2009>.
  - عزیزی، پروانه؛ اخوان کاظمی، مسعود؛ و ابوالفتحی، محمد (۱۴۰۰)، «جنبش‌های اجتماعی نوین: مطالعه موردی جنبش‌های زیست محیطی نوظهور». فصلنامه سیاست خارجی ۴(۳۵)، ۱۲۵-۱۵۴.
  - قلی‌پور، مجتبی (۱۴۰۱)، «تأملی مفهومی بر ناآرامی‌های شهریور تا آبان ۱۴۰۱». دیده‌بان امنیت ملی پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱(۱۲۷)، ۳۳-۴۴.
  - قلی‌پور، مجتبی (۱۴۰۲)، «گذار از جنبش خطی به جنبش سیال: تأملی بر دوران نهفتگی اعتراض‌های ۱۴۰۱»، دیده‌بان امنیت ملی پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱(۱۳۲)، ۶۱-۷۲.
  - کاستلز، مانوئل (۱۳۹۳)، شبکه‌های خشم و امید: جنبش‌های اجتماعی در عصر اینترنت. مترجم مجتبی قلی‌پور. تهران: نشر مرکز.
  - کلاتری، اسماعیل (۱۴۰۳)، «شناسایی و تبیین گفتمان‌های ناظر بر اغتشاشات پاییز ۱۴۰۱ در جمهوری

- اسلامی ایران از منظر اندیشمندان انقلاب اسلامی». فصلنامه علمی جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی. ۵(۱۷)، ۵۱-۸۱.
- کوزه‌گر کالجی، ولی (۱۳۹۰)، «دوران جنبش‌های بی‌سر (تفاوت‌های بنیادین جنبش‌های جدید در خاورمیانه با انقلاب‌های کلاسیک)»، گزارش، ۱(۲۲۶)، ۱۹-۲۰.
  - گرجی، سید محمدجواد (۱۴۰۱)، «واکاوی کیفی نگرش دختران دانشجو نسبت به اعتراض‌ها سال ۱۴۰۱ به شیوه نظریه داده‌بنیاد». پژوهاک زنان در تاریخ. ۳(۸)، ۱۲۷-۱۵۳.
  - گروه مطالعات ایران (۱۴۰۱)، «کالبدشناسی ناآرامی‌های شهریور-مهر ۱۴۰۱». دیده‌بان امنیت ملی پژوهشکده مطالعات راهبردی. ۱(۱۲۶)، ۴۳-۵۴.
  - گنجی، بهرخ؛ پورجعفری، علیرضا و سلخوری، یارکه (۱۴۰۱)، تحلیل گفتمان اخبار ایران اینترنت‌شال درباره اغتشاشات پاییز سال ۱۴۰۱. علوم خبری. ۱۱(۴۴)، ۸۱-۹۴. doi: ۲۲۰۳۴/۱۰/۱۱۳۸.Irsi/۳۹۸۷۳۳/۲۰۲۳.
  - مفخمی شهرستانی، حسن و احتشامی، علی (۱۴۰۱)، «تحلیل امنیتی-اجتماعی ناآرامی‌های پاییز ۱۴۰۱». انتظام اجتماعی. ۴(۱۴)، ۲-۲۷.
  - مؤسسه فرهیختگان قائم (۱۴۰۱)، «تحلیل و واکاوی سویه‌ها و ابعاد وقایع اعتراضی شهریور و مهر ۱۴۰۱ از منظر فضای مجازی و رسانه». دیده‌بان امنیت ملی پژوهشکده مطالعات راهبردی. ۱(۱۲۷)، ۶۷-۸۰.
  - نجفی، سیدحسین؛ زرین کلاه، علیرضا و هرمزی‌زاده، محمدعلی (۱۴۰۲)، «بازنمایی ناآرامی‌های شهریور و مهر ۱۴۰۱ ایران در شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان (مطالعه موردی: شبکه تلویزیونی بی‌بی‌سی فارسی)». پژوهش‌های سیاست اسلامی. ۱۱(۲۴)، ۲۳۹-۲۶۴. doi: ۲۲۰۳۴/۱۰/۱۹۱۷۲۰.ipr/۲۰۲۴.
  - نورعلی‌وند، یاسر (۱۴۰۱)، «ناآرامی‌های ۱۴۰۱ و پدیده حمایت بین‌المللی از اعتراض‌ها». دیده‌بان امنیت ملی پژوهشکده مطالعات راهبردی. ۱(۱۲۷)، ۱۷۹-۱۹۲.

References

- Abrakrambi, Nicholas; Hill, Stephen; and Turner S, Brian (1991), Sociology Dictionary. Translated by Hassan Pouyan, Tehran: Printing Company, Private Joint Stock. [In Persian]
- Akhoon Kazemi, Masoud and Qaemi, Yaser (2023), Roots and Various Forms of Inclination Towards Violence and Aggression in Social and Political Interactions in Iranian Society. Journal of Crisis Research in the Islamic World. 4(27), 1-18, doi: 10.2783.4999/CSIW.2304.1236.4.27.1. [In Persian]
- Al-Syedghafour, Seyed Mohammad Taqi; and Zahiri, Alireza (2016), Identity Politics and New Social Movements. Political Science. 19(74), 119-140. [In Persian]
- Ansari-Fard, Hossein and Salehi, Hamid (2023), Sociological Analysis of the Social Unrest in Iran in 2022 (With Emphasis on Social Networks). Journal of News Sciences. 12(47), 63-83, doi: 10.22034/Irsi.2024.401132.1139. [In Persian]
- Azizi, Parvaneh; Akhavan Kazemi, Masoud; and Abolfathi, Mohammad (2021), New Social Movements: A Case Study of Emerging Environmental Movements. Foreign Policy Quarterly, 4(35), 125-154. [In Persian]
- Bashir, Hassan (2023), The Discursive Diplomacy of the 2022 Iranian Unrest and Global Media: A Case Study of Al Jazeera Network. Strategy. 32(106), 29-56, doi: 10.22034/rah-

- bord.2023.408727.1573. [In Persian]
- Bayat, Asef (2011), *Life as Politics: How Ordinary People Change the Middle East*. Translated by Fatemeh Sadeghi, Amsterdam: Amsterdam University Press. [In Persian]
  - Castells, Manuel (2014), *Networks of Anger and Hope: Social Movements in the Internet Age*. Translated by Mojtaba Gholipour. Tehran: Markaz Publishing. [In Persian]
  - Della Porta, D., & Diani, M. (2005), *Social Movements: An Introduction*. Blackwell Publishing.
  - Della Porta, Donatella; and Diani, Mario (2019), *Introduction to Social Movements*. Translated by Mohammad Taghi Delfrooz. Tehran: Kavir. [In Persian]
  - Etemad (2022), All Prohibitions and Arrests for Artists in Recent Protests. Khabar Online. Published on November 22, 2022. (Accessed on March 10, 2024). Available at: khabaronline.ir/xjsdD. [In Persian]
  - Farhikhtegan Qaem Institute (2022), Analysis and Examination of the Aspects and Dimensions of the Protests in Shahrivar and Mehr 1401 from the Perspective of Cyberspace and Media. National Security Watch, Strategic Studies Research Institute. 1(127), 67-80. [In Persian]
  - Ganjii, Behrakh; Pourjafari, Alireza; and Selkhouri, Yarkeh (2022), Discourse Analysis of Iran International News Regarding the Disturbances of Autumn 2022. *News Sciences*, 11(44), 81-94, doi: 10.22034/lrsi.2023.398733.1138. [In Persian]
  - Gholipour, Mojtaba (2022), A Conceptual Reflection on the Unrest from September to November 2022. National Security Watch, Strategic Studies Research Institute, 1(127), 33-44. [In Persian]
  - Gholipour, Mojtaba (2023), Transition from Linear Movements to Fluid Movements: A Reflection on the Dormant Period of Protests in 2022, National Security Watch, Strategic Studies Research Institute, 1(132), 61-72. [In Persian]
  - Gorji, Seyyed Mohammad Javad (2022), Qualitative Analysis of Female Students' Perspectives on the Protests of 2022 Using Grounded Theory. *Echo of Women in History*, 3(8), 127-153. [In Persian]
  - Haj Ahmad, Mehdi; Malekian, Nazanin and Hosseini, Seyed Rasool (2024), Analysis of the Impact Levels of Social Networks on Users' Inclination to Protest Actions (Case Study: Protests of 2022), *Crisis Management Studies*, 3(16), 91-118. [In Persian]
  - Hajiani, Ebrahim (2023), The Future of Political Stability in Iran Under the Influence of Social Unrest in 2022. *Biannual Journal of Revolution Studies*, 1(2), 267-296, doi: 10.22034/fademo.2023.398304.1005. [In Persian]
  - Inayatullah, Sohail (1998), Causal layered analysis: Poststructuralism as method. *Futures*. 30 (8): 815-829. doi:10.1016/S0016-3287(98)00086-X.
  - Inayatullah, Sohail (2005), Causal layered analysis deepening the future. *Questioning the future: methods and tools for organizational and societal transformation*, 1, 1-22.
  - Inayatullah, Sohail (2019), Causal layered analysis a four-level approach to alternative futures relevance and use in foresight. *Futuribles*, 1-22.
  - Iran Studies Group (2022), Anatomy of the Unrest from September to October 2022. National Security Watch, Strategic Studies Research Institute, 1(126), 43-54. [In Persian]
  - IRNA (2023), Significant Differences in Trending Content of Protests in 2022; From Telegram and Instagram to Twitter. IRNA, published on April 24, 2023. (Accessed on March 10, 2024), Available at: <https://irna.ir/xjM6X9>. [In Persian]

- Islamic Propagation and Studies Research Institute (2022), Typology of Detainees in the Events of 2022. Published in Fall on December 15, 2022. (Accessed on February 12, 2024). Available at: <http://rbo.ir/Product.aspx?ProductID=3249>. [In Persian]
- Jalaipour, Hamidreza (2010), Sociology of Social Movements; Emphasizing the Reform Movement of Khordad 2th. Tehran: Tarh-e No. [In Persian]
- Jalaipour, Hamidreza (2012), Layers of the Movement in Iranian Society; Two Major Movements and Ten Minor Social Movements. Political Science Research Journal, 7(14), 35-87. [In Persian]
- Jalal, M.P. & Shoar, S. (2019), A hybrid framework to model factors affecting construction labour productivity. Journal of Financial Management of Property and Construction, 385-409.
- Jalayi-Pour, Hamid Reza (2023), The Protest Movement of Mahsa from Fall 2021 to Present. Iranian Sociological Association. Published on July 8, 2023. (Accessed on February 15, 2024). Available at: <http://www.isa.org.ir>. [In Persian]
- Jalili, Mohammad and Mohammadi Sirat, Hossein (2024), Analysis of the Positions of Supporters of the Street Protests in Fall 2022 Iran, Based on Crisis Theory. Islamic Political Studies, 12(25), 245-266, <https://doi.org/10.22034/ipr.2024.450585.2117>. [In Persian]
- Joudaki, Hojjatollah (2011), Leaderless Movements, Aeen, 1(35), 18-19. [In Persian]
- Kalantari, Ismail (2024), Identifying and Explaining the Discourses Regarding the Disturbances of Autumn 2022 in the Islamic Republic of Iran from the Perspective of Islamic Revolution Thinkers. Scientific Journal of Political Sociology of the Islamic Revolution, 5(17), 51-81. [In Persian]
- Khani, Mahtab and Beheshti Nejad, Mohammad Saleh (2023), Analysis of the Street Protests of 2022 in Iran Using Castells' Network Society Theory. Eighth National Conference on New Research in the Field of Humanities and Social Studies in Iran, 1-6. [In Persian]
- Koozegari Kalaji, Vali (2011), The Era of Headless Movements (Fundamental Differences Between New Movements in the Middle East and Classic Revolutions), Report, 1(226), 19-20. [In Persian]
- Melluci, Alberto (1989), Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society, Philadelphia: Temple University Press.
- Mofakhami Shahrani, Hassan and Ehteshami, Ali (2022), Security-Social Analysis of the Unrest in Autumn 2022. Social Order, 4(14), 2-27. [In Persian]
- Najafi, Seyyed Hossein; Zarrin Kolah, Alireza; and Hormozizadeh, Mohammad Ali (2023), Representation of the Unrest in Shahrivar and Mehr 1401 in Persian-language Satellite Networks (Case Study: BBC Persian Television), Islamic Policy Research. 11(24), 239-264, doi: 10.22034/ipr.2024.191720. [In Persian]
- Nooralivand, Yaser (2022), The Unrest of 1401 and the Phenomenon of International Support for Protests. National Security Watch, Strategic Studies Research Institute. 1(127), 179-192. [In Persian]
- Porta, Donatella della; Diani, Mario (1999), Social Movements: An Introduction, Oxford: Blackwell Publishers.
- Reisi Nejad, Arash (2018), Revolution and Social Movements: A New Reading. Political and International Approaches, 9(54), 61-89. [In Persian]
- Rostami, Mostafa (2022), Results of a Survey. Asr Iran. Published on November 9, 2022. (Accessed on February 15, 2024), Available at: asriran.com/003crV. [In Persian]

- Rouche, Guy (1997), *Social Changes*, Translated by Mansour Vosooghi, Tehran: Nashr Markaz. [In Persian]
- Sardarnia, Khalilollah (2009), *The Internet, New Social Movements, and Mobilization of Protests (Theoretical and Empirical Examination of Several Social Movements)*, *Communication Research Quarterly*, 16(40), 151-176, <https://doi.org/10.22082/cr.2009.23876>. [In Persian]
- Tajik, Mohammad Reza (2004), *Discourse, Counter-Discourse, and Politics*, Tehran: Institute for Research and Development in Humanities. [In Persian]
- Tarrow, S. (1998), *Power in movement: Social movements and contentious politics*. Cambridge University Press.
- Tavakoli, Somayeh (2022), *A Meta-Analysis of Existing Analyses on the Protests of 2022 in Iran*. *Iranian Sociological Journal*. 3(20), 145-179, <https://doi.org/10.22034/jsi.2023.1996220.1650>. [In Persian]
- Tilly, C. (2004), *Social Movements, 1760–2000*. Paradigm Publishers.
- Touraine, Alain (1981), *The Voice and the Eye: Analysis of Social Movements*, Cambridge, Cambridge University Press.

